

СЕРЕДНІ СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ШКОЛИ МИСТЕЦТВ У СИСТЕМІ ОСВІТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ (SECONDARY SPECIALIST SCHOOLS OF ARTS)

С.В.Заволодько

*старший викладач кафедри теорії, практики
та перекладу англійської мови факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
“Київський політехнічний інститут”*

Стаття присвячена фундаментальним засадам впровадження основ професійної освіти у середніх школах Великої Британії шляхом відкриття спеціалізованих шкіл різних профілів. Аналізуючи завдання навчально-виховного процесу у середніх спеціалізованих школах, автор розглядає концептуальні основи навчально-виховної діяльності середніх спеціалізованих шкіл мистецького профілю та розкриває особливості підходу до дитини як цілісної особистості з її неповторністю і самоцінністю, що веде до створення сприятливих умов для її самовизначення.

Ключові слова: спеціалізовані школи мистецтв.

Інтеграція України до Європейського співтовариства та врахування сучасних вимог Булонської декларації у системі освіти обумовлює необхідність критичного осмислення і творчого застосування в умовах нашої держави позитивного зарубіжного досвіду, насамперед Великої Британії, де естетичне виховання є концептуальною основою навчально-виховного процесу у середній школі.

Метою даної статті є здійснення теоретичного аналізу концептуальних основ навчально-виховного процесу у середніх спеціалізованих школах мистецького профілю Великої Британії.

Система освіти Великої Британії формувалася понад 200 років і керується жорсткими стандартами якості. Освіта у цій країні є саморегулюючим механізмом, який забезпечує прогрес і рівновагу в суспільстві. Усі середні школи Великої Британії (державні та приватні) навчають дітей щонайменше до 16-річного віку і готують їх до іспитів для отримання кваліфікації GCSE (General Certificate of Secondary Education – Загальне свідоцтво про середню освіту) або її еквівалентів: міжнародний GCSE або GCSE з професійно-технічних предметів (10-й та 11-й роки навчання). Після закінчення обов'язкової середньої освіти у 16-річному віці учні можуть на законних підставах залишити школу та починати працювати. Проте більшість продовжують навчання для здобуття кваліфікації Рівня А (A level).

Поглиблений Рівень іспитів А є флагманом освітньої програми Великої Британії для молоді віком від 16 до 18 років. Цей Рівень надає можливість молодим людям продовжити своє навчання протягом наступних двох років – чи то з метою вступу до університету, щоб отримати ступінь, чи то з тим, щоб розпочати професійну

трудова діяльність. У цілому на Рівень А потрібно два роки (12-й та 13-й роки). Протягом першого року учні вивчають чотири або п'ять предметів на Рівні AS. Цей Рівень є першою половиною Рівня А і самостійною кваліфікацією. На другому році навчання учні зазвичай обирають три предмети на другу половину Рівня А. Ця частина Рівня А відома як A2. Два Рівні AS можуть зараховуватись як еквівалент одного Рівня А. Учні можуть вступити до школи лише на один рік навчання у початковому шостому класі (12-й рік). У багатьох школах є спеціальні програми для учнів, які обирають навчання у шостому класі лише на один рік.

Як альтернатива вищезазначеним академічним кваліфікаціям, існують професійні кваліфікації, такі як Загальна державна професійно-технічна кваліфікація (GNVQ) або професійно-технічний Рівень А, на які можна скласти іспити після одного або двох років навчання. Всі ці курси відкривають доступ до університету чи трудової діяльності.

Навчання Рівня А пропонують освітні установи (державні та приватні) різних типів, а саме:

- повні школи, якими керують місцеві органи освіти і які складають основу середньої освіти Великої Британії;
- коледжі шостого класу, які надають можливості тим учням, хто бажає продовжувати свою освіту після отримання свідоцтва про середню освіту;
- коледжі подальшої освіти, які обслуговують студентів віком від 16 років

та дорослих, і на додаток до Рівня А пропонують спектр інших послуг [2].

Освітня й уряд Великої Британії віддають належне не тільки академічній освіті, а й різноманітним шляхам впровадження основ професійної освіти, переймаючись проблемою кваліфікацій, що існують. З цією метою вони відкривають спеціалізовані школи різних профілів, де б могли навчатися учні до 18 років, реалізуючи свій потенціал, задовольняючи свої потреби в обраній сфері професійної діяльності. У цих школах відбувається реалізація таких освітніх програм, як Пасторальна програма (Pastoral Care/ Curriculum/Programme), Національна програма загальної середньої освіти (National Curriculum) та Програма спеціалізованих шкіл (Specialist Schools Programme).

Перша з вищезазначених освітніх програм, Пасторальна програма (від англ. слова "pastoral", яке характеризує діяльність, пов'язану з обов'язками вчителя надавати допомогу учням у позаурочний час, враховуючи їх індивідуальні потреби [8, 135]), виникла у системі шкільної освіти Великої Британії у другій половині ХХ століття і є найбільшою програмою у рамках відомого напрямку "Навчання через досвід" (Experiential learning) [1].

Ця програма спрямовує процес освіти на дитину при гуманістичній атмосфері та декларує розвиток особистості, ідентифікуючи специфічні потреби всіх учнів і враховуючи той особистісний інтерес у них, який дозволяє допомогти їм робити вибір і приймати рішення. Одна з цільових установок програми – виховання в учнів відповідальності або, так званої, «відповідальної автономної зрілості» та відповідальності за рішення, які приймаються, а також свідомості самодисципліни. Програма направлена на розвиток життєво важливих умінь, які передбачають самопізнання й орієнтацію на інших. Основною метою Пасторальної програми є виховання почуттів [7, 107]. На думку Дж.Бентока, такий навчально-виховний процес забезпечить економіку країни висококваліфікованою робочою силою, сприяючи таким чином технологічному прогресу і зростанню добробуту нації [3].

Національна програма середньої освіти (National Curriculum) була започаткована у 1989 році. Згідно з цією програмою усі учні повинні вивчати англійську мову, математику та предмети природничого спрямування. Загальна середня освіта Великої Британії складається з чотирьох основних етапів (Key Stages) відповідно до віку дітей, а саме:

- I етап (KS1) – до 7 років
- II етап (KS2) – з 7 до 11 років
- III етап (KS3) – від 11 до 14 років
- IV етап (KS4) – від 14 до 16 років.

Британська середня освіта характеризується ранньою спеціалізацією. Навчання за профілями розпочинається з третього (KS3) або четвертого (KS4) етапу і продовжується у 6-му класі старшої школи (sixth form college) для тих учнів, які ставлять собі за мету вступ до вищого навчального закладу.

Програма середніх спеціалізованих шкіл (Specialist Schools Programme), яка спрямована на ідентифікацію специфічних індивідуальних потреб кожного учня та розвитку ресурсів його особистості, була впроваджена урядом Великої Британії у 1994 році. І з моменту впровадження ця програма набула надзвичайної популярності й успішності: понад 80 % державних середніх шкіл Великої Британії є спеціалізованими. Уряд країни наголосив на тому, що вся система середньої освіти має стати профільною до 2008 р., ставлячи за мету підвищення якості середньої освіти, яка повинна розкривати творчий потенціал кожної людини, готуючи її до життя в умовах глобалізації. Одним з основних завдань Програми середніх спеціалізованих шкіл Великої Британії є розширення можливостей навчально-виховного процесу щодо його урізноманітнення завдяки введенню профільних предметів і завдяки тісному зв'язку з вищими навчальними закладами та з організаціями, які мають справу з тією чи іншою спеціальністю (відповідно до профілю спеціалізованої школи). Фундаментальною основою цієї програми є підхід до дитини як цілісної особистості зі своєю неповторністю та самоцінністю.

Як зауважив Стівен Твіг, міністр шкільних стандартів Великої Британії, середні спеціалізовані школи є центрами освіти високої якості, високих показників навчальних досягнень учнів і різноманітності форм позакласної роботи, що стимулює кожну дитину до реалізації її творчого потенціалу [14, 4].

Згідно з Програмою середніх спеціалізованих шкіл (Specialist Schools Programme) у Великій Британії існує десять основних профілів спеціалізації середніх шкіл, а саме:

- 1) мистецтво (Arts);
- 2) бізнес і підприємництво (Business and Enterprise);
- 3) інженерний (Engineering);
- 4) гуманітарний (Humanities);
- 5) філологічний/мовний (Languages);
- 6) математично-комп'ютерний (Maths and Computing);
- 7) музичний (Music);
- 8) природничий (Science);
- 9) спортивний (Sport);
- 10) технологічний (Technology).

Саме у такій послідовності подано вищезазначені профілі у Програмі спеціалізованих шкіл. Середнім школам дозволяється поєднувати спеціалізації декількох профілів, при цьому обов'язковим для них є змістовне обґрунтування такого вибору з урахуванням регіональних потреб і національних пріоритетів [10, 3].

Середні спеціалізовані школи мистецтв Великої Британії покликані підвищити рівень досягнень учнів і якість навчально-виховного процесу, надаючи кожній особистості можливості виявити та реалізувати свій унікальний творчий потенціал. Основною ж метою середніх спеціалізованих шкіл мистецтв є формування у школярів ціннісного ставлення до мистецтва та розвиток артистичних умінь, естетичних смаків. Ці школи виступають як всеохоплюючі освітні заклади, які пропагандують насолоду від споглядання різноманітних форм мистецтва та залучають усіх без винятку школярів до активної участі у позакласній роботі, яка характеризується різними видами мистецької діяльності. Вони також надають великі можливості підростаючому поколінню, яке прагне досягти вершин і стати на шлях професійного удосконалення у тій чи іншій сфері мистецтв з подальшим вступом до університету. За даних умов базис естетичної культури особистості з інтеграцією мистецтвознавчих і загальних навчальних дисциплін відіграє одну з найголовніших ролей у єдиному навчально-виховному процесі середніх спеціалізованих шкіл Великої Британії [10, 32].

Існують три основні блоки предметів, які вивчаються у середніх спеціалізованих школах мистецтв у Великій Британії.

1. *Виконавчі мистецтва (Performing Arts): музика, танці, мистецтво вираження (драма) та супутні технічні предмети, такі як "технологія музики" та звукозапису, освітлення і постановка тощо.* Більшість британських педагогів схиляються до думки, що основною метою музичних занять, незалежно від віку дітей, мусить стати розвиток естетичного сприймання, визначальною ознакою якого є здатність особистості розуміти музику і реагувати на неї із задоволенням, захопленням. Першорядного значення набуває усвідомлення сутності музичних знань про естетичну приналежність музичного твору. Британські вчені виділяють чотири основні категорії, на які повинен зважати кожен учитель. Перша категорія – операційні знання (вміння користуватися музичним інструментом, правильно оперувати музичною термінологією). Друга категорія – предметні знання з історії музики. До третьої категорії належать інтерпретаційні знання суб'єкта, котрий повинен осмислювати експресивні та структурні властивості музичного твору і вміло їх передавати. Четверта категорія – оціночні знання, які дають відповідь на запитання: "Що цінує виконавець?" [11, 216].

Хореографія, як окремий предмет, викладається у британських середніх спеціалізованих школах мистецького профілю з першого по випускний клас і здійснюється лише висококваліфікованими фахівцями. Підвищений рівень вимог до кваліфікації викладача передбачає не просто широке коло танцювальних умінь, а й глибоке розуміння і сприймання танцю як особливої художньої форми, як дієвого засобу художньої експресії та комунікації, як фактору розвитку творчого потенціалу учнів. Навчання танцювати базується на таких принципах:

- учні не повинні лише імітувати танцювальні рухи вчителя;
- навчання танцювальної техніки відбувається поступово (від найпростіших рухів до складніших);
- учні 1-3 класів виконують в основному танці – імпровізації;
- учні старших класів виконують складніші композиції, вивчаючи народні і бальні танці [5, 61-63].

Заняття з драматичного мистецтва (драматична пантоміма, імпровізаційна драматизація) спрямовані на розвиток естетичного потенціалу учнів, їх чуттєвого сприймання, позитивної самооцінки, організаторських і комунікативних умінь, фізичного і духовного вдосконалення. Драматична пантоміма передбачає інсценування цілісних історій. Для цього рекомендується використовувати навчальний матеріал, який учні засвоїли на уроках з літератури, історії, географії, природознавства.

Складнішою для втілення є імпровізаційна драматизація. Вона реалізується тоді, коли, інсценізуючи певну ситуацію, учні заздалегідь не обговорювали, як вона буде далі розвиватися, тобто імпровізаційна драматизація проводиться без попереднього складеного сценарію. Основні уміння, які необхідно набути для імпровізації, – це здатність негайно реагувати на зміни у поведінці партнера і створювати відповідний ситуації образ.

Подальшим етапом в оволодінні мистецтвом імпровізаційної драматизації є включення у дійство словесних структур. І театральні студії, які створено у кожній середній спеціалізованій школі мистецького профілю з установкою на виховання естетичного сприймання театрального мистецтва, відіграють у цьому велику роль. Роль театру з його синкретичністю, активністю учасників, орієнтацією на співпереживання, співчуття та взаємну творчість є надзвичайно великою у формуванні особистості кожного учня. Адже художньо-естетична діяльність, яка включає як активну творчість, так і сприй-

мання мистецтва, розвиває естетичні й етичні почуття, тобто виховує саму особистість. Мистецтво розкріпачує підсвідомість, навчає відкритості і неупередженості у сприйманні світу. Воно формує культуру почуттів і культуру спілкування [6].

2. *Візуальні мистецтва (Visual Arts): мистецтво дизайну, включаючи графічний дизайн; текстильний дизайн; трьохвимірний дизайн.* Вивчення предметів цього блоку базується на усвідомленні учнями того факту, що дизайн як вид мистецтва має чітко окреслену мету та вимагає від «виробника» врахування естетичного і функціонального аспектів об'єкту або процесу «виготовлення» та включає наступні етапи:

I етап – довиробничий дизайн (етап, що передує процесу «виготовлення») має на меті постановку та аналіз цілей процесу дизайну; вивчення подібних дизайнерських рішень, які вже існують у тій чи іншій сфері; складання плану власне процесу дизайну;

II етап – власне дизайн (процес «виготовлення»);

III етап – аналіз дизайну після «виготовлення»;

IV етап – корекція дизайну (повторення будь-якого або усіх попередніх етапів процесу дизайну до, під час або після «виготовлення») [12];

3. *Медіамистецтва (Media Arts): медіа предмети; інформаційні технології; англійська мова; медіа дизайн та інші предмети спеціального спрямування, такі як зйомка репортажів, фотографування.*

В основі концептуальної моделі предметів медіамистецького блоку закладено положення про те, що продукція засобів масової інформації і культури має творчий характер і може бути оцінена за естетичними якість, тобто у ході навчального-виховного процесу відбувається формування вмінь творити образний світ за допомогою різних комунікаційних джерел. Усі ці джерела діють на особистість як фактор зовнішнього впливу і тому людина, яка орієнтується в інформаційному потоці та здатна оцінити естетичну привабливість кожного окремого матеріалу, вважається "інформаційно грамотною". Такий підхід ґрунтується на твердженні про необхідність творчого залучення учнів до виготовлення інформаційної продукції як обов'язкового етапу в процесі формування естетичного сприймання. Медіаінформаційні технології передбачають реалізацію спеціальних навчальних програм, починаючи з третього етапу (KS3) і по 12-й рік навчання у британських середніх спеціалізованих школах мистецького профілю. Серед різних засобів масової інформації фахівці виділяють телебачення, кінематографію, радіомовлення, фотосправу, періодику (газети, журнали), а до найбільш експресивних чинників

масової культури відносять відеокліпи та розважальні програми, у створенні яких активну участь беруть учні середніх спеціалізованих шкіл мистецтв. Вивчення учнями унікальних способів кодування й інтерпретації реального світу різними комунікаційними джерелами створює умови для глибинного вивчення сутності будь-якої навчальної проблеми [13].

Середні спеціалізовані школи мистецького профілю Великої Британії можуть зосередити свою увагу виключно на одному блоці вищевказаних предметів мистецького спрямування. Але їм також дозволяється використовувати ще й предмети з будь-якого з двох інших блоків. Наприклад, там, де основна увага зосереджена на виконавчих мистецтвах (Performing Arts) до програми можна додати предмет «Мистецтво дизайну» і т.п. А враховуючи потреби регіону, середні спеціалізовані школи мистецтв можуть обирати будь-які комбінації мистецтвознавчих предметів трьох зазначених блоків.

Одним з основних завдань британських середніх спеціалізованих шкіл мистецького профілю є визначення шляхів, за допомогою яких можна покращити навчально-виховний процес, використовуючи мистецтво. До таких шляхів належать:

- формування в учнів здатності до праці в обраній сфері мистецтв;
- формування у школярів ціннісного ставлення до мистецтва та розвиток їх артистичних умінь, естетичних смаків;
- залучення професійних діячів мистецтв для набуття учнями безпосереднього художньо-естетичного досвіду;
- залучення усіх без винятку учнів до активної участі у класній та позакласній роботі, яка характеризується різними видами мистецької діяльності;
- залучення батьків до навчально-виховного процесу, які разом з педагогами відіграють важливу роль у створенні виховного середовища, що впливає на процес виховання і дає бажаний результат [10, 8].

Як відомо, провідні педагоги розвинених країн підкреслювали вагомість впливу батьків на виховний процес, а також переймалися тим, як осучаснити зміст та підвищити якість середньої та вищої освіти, як краще підготувати молодь до виходу на сучасний об'єднаний ринок праці. І з цією метою країни Європейського союзу узгодили перелік 16-ти так званих «індикаторів якості середньої освіти», які розподіляються за трьома групами: до першої групи відносять досяг-

нення учнів, до другої – рух рівнями освіти, а до третьої – контроль навчання. Провідне місце в останній групі посідає співучасть батьків [9].

Концептуальною основою виховного процесу у середніх спеціалізованих школах мистецтв Великої Британії є система обов'язкового естетичного виховання кожної дитини незалежно від рівня її художньої обдарованості. Теорія і практика естетичного виховання у цій країні ґрунтується на давніх історичних і національних традиціях і залежить від державної політики. Теоретичний фундамент виховного процесу у середніх спеціалізованих школах мистецького профілю базується на таких положеннях програми Королівського товариства "Виховання мистецтвом":

- мистецтво – універсальний суспільний феномен, що сприяє глибокому усвідомленню своєрідності людства (подібності та відмінності між расами, релігіями, культурними традиціями);
- мистецтво – результат людської творчості, тому воно незаміниме при розвитку креативних здібностей;
- мистецтво виступає для дитини засобом пізнання самої себе і навколишнього середовища, формує навички контролю за власним фізичним, розумовим та емоційним розвитком;
- мистецтво створює сприятливе середовище для особистісного вираження потреб кожної дитини;
- у процесі художніх занять дитина отримує можливість розкрити в собі нахили до різноманітних професій (актора, танцюриста, музиканта, художника, фотографа, архітектора), а також ряду технічних спеціальностей (інженера зі світла, акустичних явищ, фахівця з дизайну тощо);
- вивчення мистецтва є корисним для повсякденного життя, сприяє формуванню певного життєвого стилю і способу проведення вільного часу;
- як засіб залучення дітей і педагогів до творчої діяльності мистецтво є джерелом естетичної насолоди і розумового розвитку;

- процес проникнення мистецтва у систему загальної освіти створює сприятливі умови для виявлення талановитих дітей;
- "виховання мистецтвом" є в деяких випадках єдиною можливим підходом до навчання учнів – правопорушників та учнів з емоційними розладами;
- мистецтво відіграє важливу роль при навчанні дітей – інвалідів;
- життєво важливе значення в естетичному вихованні дітей повинні мати культурні заклади (музеї, художні галереї, театри) [4].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, бачимо, що основна особливість навчально-виховного процесу у середніх спеціалізованих школах мистецького профілю у Великій Британії полягає у його системності та комплексності. Цей процес, насамперед, направлений на виховання гуманістичної позиції учнів, їх здатності сприймати світ відкрито, радіти життю у всіх його проявах. При цьому вчитель повинен домагатися максимального розвитку кожного учня згідно з його унікальною природою і потребами, створюючи необхідні умови для всебічного розвитку дитини.

Перспективою подальшої розвідки даного дослідження є вивчення процесу виховання естетичної культури старшокласників середніх спеціалізованих шкіл мистецького профілю Великої Британії. Адже сфера естетичної культури є однією з найпривабливіших форм самовираження старшокласників. А повнота почуттів у цьому віці робить їх відкритими до сприймання різних видів мистецтв. І, як зазначено у британській Програмі спеціалізованих шкіл, середні спеціалізовані школи мистецького профілю мають на меті створення максимально сприятливих умов для розкриття індивідуальних здібностей, талантів і творчих сил старшокласників у сфері естетики засобами різних видів мистецтва, що сприяє вихованню у них естетичної культури як творчого способу діяльності та життєдіяльності людини результат [10, 9].

ЛІТЕРАТУРА

1. Минаев А.В. Проблема введения психологических знаний в структуру общего среднего образования: опыт английской школы // Психологический журнал. – 1999. – Т. 20. – № 5. – С. 15-19.
2. Путівник по освіті в Британії. – К.: Британська Рада в Україні, 2003. – С. 70-80.
3. Bantock G. H. Culture, Industrialisations and education. – London: Routledge and Keg Paul, 1988. – P. 145-160.
4. Bloom K. Strengthening the Arts in the School // Principals. – 1986. – No 3. – P. 37-42.
5. Brinson P. Dance as Education. – London, 1991. – P. 61-63.

6. *Greene M.* Art Worlds in School // The Symbolic Order / Ed. P. Abbs. – London, 1989. – P. 89-103.
7. *Hamblin D.* A Pastoral Programme Oxford: Basil Blackwell, 1987. – P. 107.
8. *Longman Dictionary of Contemporary English.* – Harlow Essex: Pearson Education, 2001. – P. 1035.
9. *Sixteen quality indicators.* European report on the quality of school education. – European Commission, DGEC, 2000. – 84 p.
10. *Specialist Schools Programme Application Guidance.* – London, 1995. - P. 3-
11. *Swanwick K., Taylor D.* Purpose in Music Education // The Symbolic Order. London, 1989. – P. 216.
12. *Taylor R.* The Visual Arts in Education. – London, 1992. – 224 p.
13. *Watson R.* Film and Television in Education. An Aesthetic Approach in the Moving Image. – London, 1990. – 192 p.
14. *Wilkins David.* Vocational education – a first class alternative // Guide to Education at 16, 2004. – P. 4.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2007